

Kulturmiljöutredning med konsekvensanalys, inför ny detaljplan Dragarbrunn 32:1 och Kungsängen 37:5, Uppsala kommun

Datum: 2024-12-20
Uppdaterad: 2024-01-24, 2025-04-07

Uppdrag: Kulturmiljöutredning med konsekvensanalys avseende ny detaljplan, Uppsala
Uppdragsnummer: Sweco 30074482
Framsida: Förslag på ny vägbro
Datum: 2024-12-20, uppdaterad 2025-04-07.
Beställare: Uppsala kommun
Konsult: Sweco
Projektgrupp: Christina Andersson, bebyggelseantikvarie, sakkunnig KUL 2
Natalie Revuelta Ekström, bebyggelseantikvarie
Granskare: Sara Jacobsson, bebyggelseantikvarie, sakkunnig KUL 2

Innehållsförteckning

1 Inledning	5	10 Avslutande diskussion & konsekvensanalys	32
<i>Bakgrund & syfte</i>	5	<i>Påverkan & konsekvenser</i>	32
<i>Metod & arbetssätt</i>	5	<i>Sammantagen bedömning</i>	33
<i>Utredningsområde & avgränsning</i>	5		
2 Lagrum och förutsättningar	6		
<i>Kulturmiljö</i>	6		
<i>Miljöbalken</i>	6		
<i>Riksintresset Uppsala stad [40C]</i>	6		
<i>Plan- och bygglagen</i>	7		
<i>Översiktsplan</i>	7		
<i>Uppsalas Innerstadsstrategi</i>	7		
<i>Gällande planer</i>	9		
3 Kulturhistorisk översikt	11		
<i>Historik och utveckling över tid</i>	11		
4 Kort presentation av miljön	13		
<i>Dagens stadsbild</i>	13		
5 Kulturhistorisk värdering	14		
<i>Kungsängen 26:1</i>	14		
<i>Boländerna 8:11</i>	14		
<i>Områders värdebärande karaktärsdrag</i>	14		
6 Förslag till ny detaljplan	17		
<i>Ny vägbro</i>	17		
<i>Nuvarande gestaltningsförslag</i>	17		
7 Fotomontage, vyer och siktlinjer	18		
8 Fotomontage, vyer och siktlinjer	25		
<i>Riksintresset, viktiga siktlinjer</i>	25		
9 Rekommendationer för planarbetet	30		
<i>Dagens syn på kulturmiljö</i>	30		
<i>Iakttagelser & rekommendationer</i>	30		
<i>Råd & riktlinjer för ny bro</i>	30		

Inledning

Bakgrund & syfte

Sweco har inom ramen för framtagande av en ny detaljplan för Dragarbrunn 32:1 och Kungsängen 37:5 i Uppsala kommun fått i uppdrag att ta fram en kulturmiljöutredning. Utredningen blir tillsammans med andra utredningar ett underlag till en miljökonsekvensbeskrivning.

Syftet med ny detaljplan är att möjliggöra för ny planskild passage över järnvägen med en järnvägsbro som ersättning för Vimpelgatans plankorsning som stängs i samband med att järnvägen breddas till fyra spår. Planområdet är beläget mellan Kungsgatan i Kungsängen och Sofielundsgatan i Boländerna. Planområdet och omgivningen utgörs i huvudsak av industrier och kontor samt järnvägens spårområde.

En kulturmiljö- och konsekvensanalys tas fram med anledning av att planförslaget för en järnvägsbro kan innebära en betydande miljöpåverkan på kulturmiljön. En brolösning innebär påverkan på de siktlinjer som är viktiga för riksintresset Uppsala stad och får en permanent påverkan på stadens siluett.

Metod & arbetssätt

Följande kulturmiljöutredning är ett av flera underlag som tas fram. Arbetet har genomförts med hjälp av befintligt kunskapsunderlag såsom kart- och arkivstudier och sammanställning av tidigare utredningsmaterial så som framtagna illustrationer och förslag på utformning. Platsbesök genomfördes i november 2024. Kulturmiljöutredningen beskriver områdets värden, egenskaper och karaktärsdrag samt viktiga siktlinjer kopplat till riksintresset. Konsekvensbedömningen tar avstamp i framtaget förslag. Analysen av förslaget på ny betongbro utgår i från sex fotomontage framtagna

under hösten 2024. I början av 2025 har rapporten kompletterats av ytterligare tre fotomontage. Analysen ska bidra till att främja en fortsatt möjlighet till läsbarhet av den kulturhistoriskt intressanta miljön i förhållande till sannolika åtgärder. Rapporten ska fungera som ett vägledande underlag vid kommande planering inom området.

Utredningen tar stöd i Riksantikvarieämbetets Plattform för kulturhistorisk värdering och urval (2015) och Riksantikvarieämbetets vägledning för kulturhistorisk värdering: Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6§ miljöbalken, Handbok (2014).

Utbredningsområde & avgränsning

Planområdet är beläget mellan Kungsgatan i Kungsängen och Sofielundsgatan i Boländerna och omfattar den tänkta sträckningen för ny planskild korsning över järnvägen i form av en bro. Planområdet och omgivningen utgörs i huvudsak av industrier och kontor samt järnvägens spårområde. Inom ramen för denna utredning har fokus lagts på de utpekade siktlinjerna för riksintresset som planområdet ligger inom. Utredningen ska ge råd och riktlinjer inför fortsatt arbete och bedöma konsekvenserna av nya strukturer och lokalisering ur kulturmiljösynpunkt.

Lagrum och förutsättningar

Kulturmiljö

Kulturmiljöer är en del av vår historia och vår vardag. Därför är det viktigt att det finns kunskap om dem för en hållbar utveckling och förvaltning.

I Sverige finns ett antal författningar för kulturmiljön. I den kommunala planeringen tillämpas främst plan- och bygglagen och miljöbalken. Kulturmiljölagen skyddar fornlämningar, kyrkor och byggnadsminnen och handläggs av länsstyrelsen.

Miljöbalken

Miljöbalken syftar till att främja hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. Balken ska tillämpas så att bland annat värdefulla kulturmiljöer skyddas och vårdas. Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som från allmän synpunkt har betydelse på grund av deras kulturvärden ska så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada dem.

Är området av riksintresse för kulturmiljövården så ska det skyddas mot påtaglig skada. Hänsyn till kulturmiljöer av allmänt intresse och riksintresse regleras i 3 och 4 kap. Miljöbalken skyddar i 4 kap, första paragrafen värdefulla natur- och kulturmiljöer. Riksintressen för kulturmiljövården är sammanhängande kulturmiljöer av stor betydelse ur ett nationellt perspektiv. Det är områden som pekats ut av Länsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet gemensamt. För riksintresseområden för kulturmiljövården gäller att de ska skyddas mot åtgärder som kan innebära påtaglig skada på kulturmiljön. Till varje område som pekats ut som riksintresse för kulturmiljövården finns en riksintressebeskrivning. Det är den delen som regleras enligt lag (Miljöbalken 3 kap 6§).

Riksintresset Uppsala stad [C40]

En stor del av Uppsala innerstad omfattas av riksintresse för kulturmiljö, Uppsala stad [C40]. Ett av flera uttryck för riksintresset är den monumentala bebyggelsens dominans i stadsbilden genom siktlinjer och vyer längs gator, från torgrum och från Fyrisån. Samt stadens siluett från infarterna och vägar som passerar staden, med som kyrkan, slottet och Carolina Rediviva som viktiga landmärken.

Planområdet är beläget utanför riksintresseområdet men inom en av de särskilt värdefulla siktlinjer som pekats ut (se bild på sid 8). Högre byggnadsverk inom siktlinjer kan beröra riksintresset eftersom stadens siluett påverkas.

I riksintressebeskrivningen för Uppsala stad genomförde länsstyrelsen en revidering av texterna åren 2011–2012. Beslut av Riksantikvarieämbetet 2013.

Motivering: Stad starkt präglad av centralmakt, kyrka och lärdomsinstitutioner från medeltid till idag.

Uttryck för riksintresset:

Centralmaktens, domkyrko- och lärdomsstadens bebyggelse och miljöer från medeltiden fram till idag. Kronogodsen med ängsmarker utmed Fyrisån. Miljöer och offentliga byggnader som hör samman med funktionen som residens-, förvaltnings- och regementsstad från 1600-talet till 1900-talet. Gatumönster med medeltida drag och rester av oregelbundna tomter från tiden före 1643 års reglering, gatunät enligt rutnätsplan med hönslutet torg och långa raka tillfartsvägar från 1600-talet. Vetenskapshistoriskt intressanta trädgårdsanläggningar och parker från 1600-talet till 1900-talet. Bebyggelse-, kommunikations- och stadsplanestruktur som visar på stadens uppkomst och utveckling från medeltid till 1900-talet. Bebyggelsens utformning, placering och inbördes rumsliga samband. Den monumentala bebyggel-

sens dominans i stadsbilden genom siktlinjer och vyer längs gator, från torgrum och från Fyrisån. Stadens siluett från infarterna och vägar som passerar staden med domkyrkan, slottet och Carolina Rediviva som viktiga landmärken. Gatu- och platsnamn som anknyter till stadens kulturhistoriska utveckling.

Upplevelsen av Uppsala stad med slott och kyrka när man närmar sig staden från söder är av stor betydelse.

Byggnadsminnen

Inom planområdet finns inga byggnadsminnen, men Uppsala centralstation utgör statligt byggnadsminne enligt beslut 2003. Uppsala centralstation är en av Sveriges äldsta stationsbyggnader.

Plan - och bygglagen

Hänsyn och god helhetsverkan (PBL Kap. 2 § 6)

Bebyggelse och byggnadsverk ska placeras och utföras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, platsens natur- och kulturvärden, och intresset av en god helhetsverkan.

Förvanskningförbud (PBL 8 kap.13§)

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas. Första stycket ska tillämpas också på 1, anläggningar som är bygglovpliktiga enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av kap 16. 7§ 2, tomtar i de avseenden som omfattas av skyddsbestämmelser i en detaljplan eller i områdesbestämmelser, 3 allmänna platser, och 4 bebyggelseområden.

Anpassat underhåll (PBL 8 kap.14§)

Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt. Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras. En anordning för ett syfte som avses i 4 första stycket 2-4, 6 eller 8 ska hållas i sådant skick att den alltid fyller sitt ändamål, Lag (2011:335).

Varsamhet vid förändring (PBL 8 kap.17§)

Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden. Kravet gäller alla byggnader och vid alla ändringar, så väl vid tillbyggnad som vid ombyggnad och övriga ändringar. Det gäller såväl invändigt som utvändigt och oberoende av om en åtgärd är bygglovs- eller anmälningspliktig eller inte. All bebyggelse i Sverige omfattas av paragrafer 14–17 i PBL.

Översiktsplan

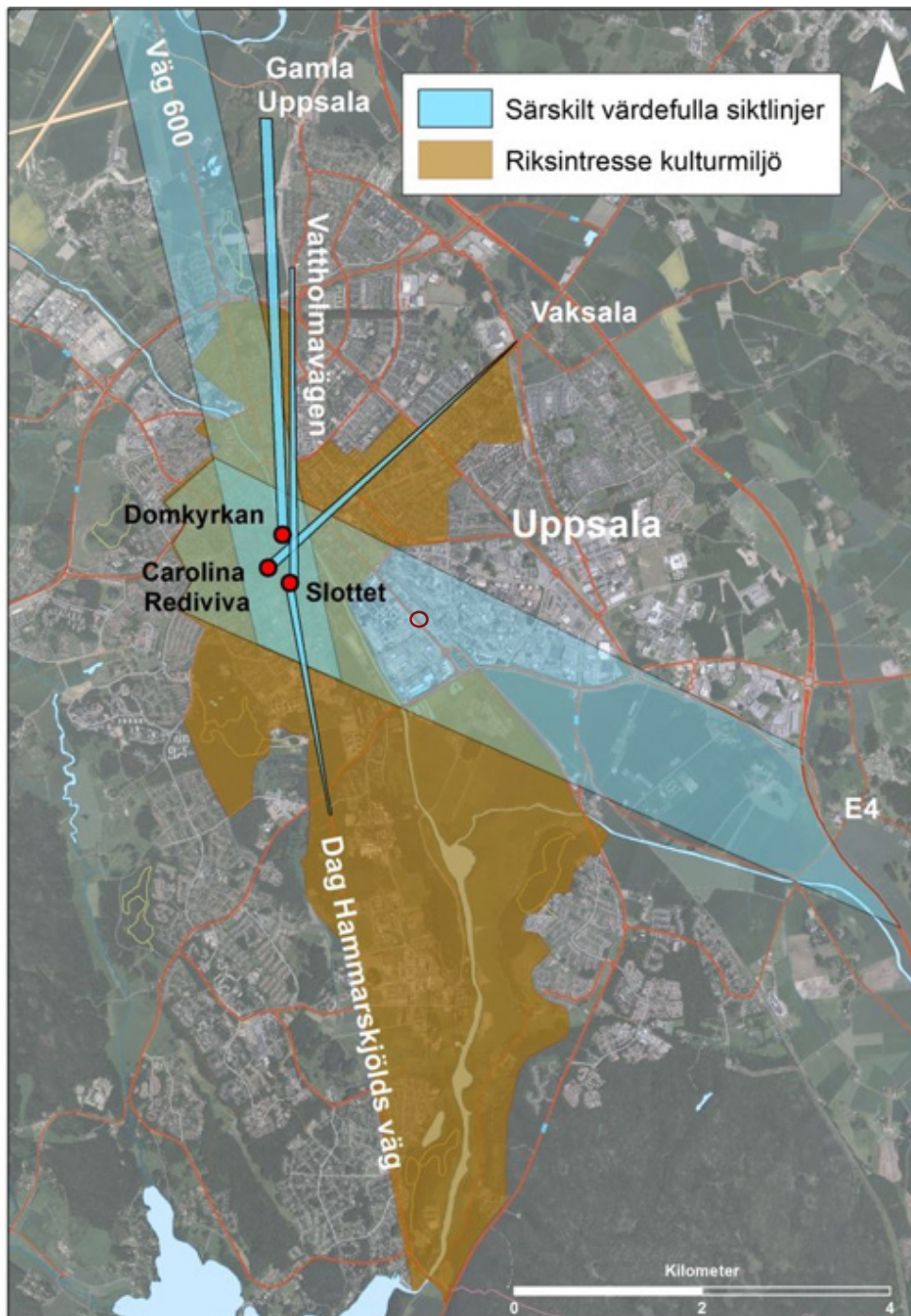
Översiktsplanen 2016 har fem identifierade huvudfrågor. En av huvudfrågorna i översiktsplanen gäller utbyggnaden av järnvägen. För att öka kapaciteten på ostkustbanan skall järnvägen utökas med två nya spår. Fyra spår längs ostkustbanan möjliggörs i ett järnvägsreservat. Utifrån förutsättningen om fyra spår anges en

inriktning om en planskild korsning som ersätter dagens korsning vid Vimpelgatan, eftersom fyra spår omöjliggör den plankorsning som finns idag. Utvecklingen i Kungsängen och främre Boländerna i riktning mot tät innerstad gör att dessa stadsdelar behöver kopplas till varandra. Översiktsplanen anger ett brett reservat för en framtida planskild korsning med Ostkustbanan. En funktionsutredning (2019, se KSN-2018-2917) visar att läget vid Kungsängsesplanadens förlängning ger bäst funktion.

Uppsalas innerstadsstrategi

En särskild innerstadstrategi har tagits fram som en fördjupning av inriktningen för innerstaden. Här lyfts bland annat Uppsalasiluetten fram med Slottet, Carolina Rediviva och Domkyrkan, märkesbyggnader med stor betydelse för Uppsalas varumärke. Befintliga hushöjder i staden och värdefulla siktlinjer ska respekteras. Vidare poängteras vikten av att stadens olika karaktärer värnas och att utveckling sker utifrån förutsättningarna på platsen. Strategin redogör för sex karaktärsområden som tillsammans innefattar större delen av innerstaden. Ett av dessa områden har en direkt koppling till planområdet: Park- och institutionsstaden. Som inriktning för park- och institutionsstaden ska områdets historiska och gröna karaktär värnas. Samtidigt bedöms området vara flexibelt för utveckling av verksamheter och institutioner.

På Uppsala kommuns kommunkarta finns en kulturkarta med utpekade byggnader (kulturmiljöportal). Det finns dock inga utpekade byggnader inom planområdet men i Uppsala industrimiljöer från 2003 finns några byggnader som är utpekade som kulturhistoriskt värdefulla i Kungsängen och Boländerna.

Utblick över spårområdet med utsikt in mot staden. Domkyrkan och slottet ses högst upp i bilden Källa Google Earth. Röd cirkel visar ungefärlig placering av ny bro.

Riksintresset Uppsala Stad [40C]. Kartan visar riksintressets utbredning och viktiga siktlinjer. Röd cirkel visar placering av ny bro.

Gällande planer

Området väster om järnvägen i Kungsängen omfattas av detaljplan för Kungsängen industriområde (0380-581), Dp 56U laga kraft 1985, där marken är avsedd för industri, kontor och handel. Planen inkluderar även ett U-område som påverkas av denna detaljplan (0380-P89/24) Dp 56V. Järnvägsområdet regleras av en annan detaljplan för Sätuna gårde och Sofielund (3080-68), Dp 71 laga kraft 1986, där marken är avsedd för järnvägsrelaterade byggnader och verksamheter.

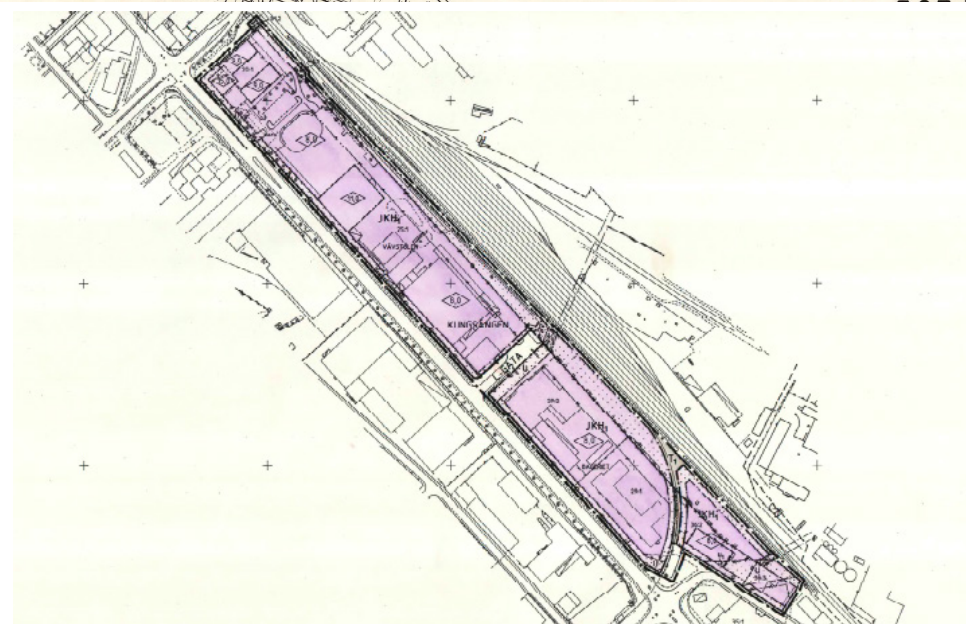
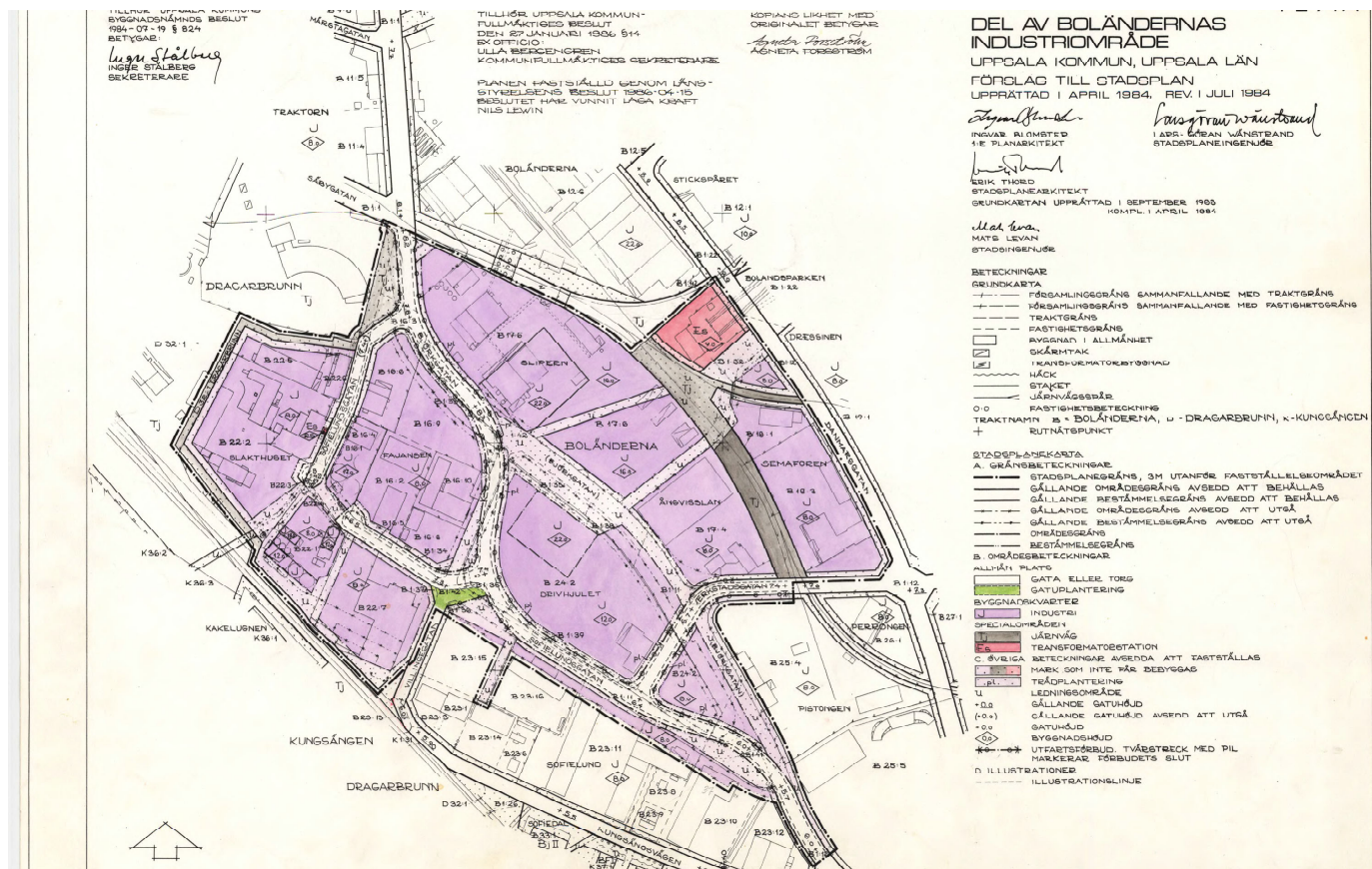
Öster om järnvägen i Boländerna ersätter den aktuella detaljplanen en del av en tidigare plan för Boländernas industriområde (0380-587). PL 71Å laga kraft 1986. Här är markanvändningen huvudsakligen planerad för industri, medan en mindre del av området är avsett för järnvägsändamål.

Det finns inga planbestämmelser avseende kulturvärden i gällande detaljplaner.

Högst upp ses PL 71 Å
Till höger Dp 56V
Till vänster i bild PL.56U

Gällande detaljplaner visar att stora delar av området är avsett för industri, kontor och handel men det finns också gröna inslag (park eller plantering) längs Kungsgatan och Kungsängsesplanaden.

Äldre bilder ger en bild av hur området har utvecklats över tid. Flygfoto över Dragarbrunn och Kungsängen, Uppsala 1947. Källa: Digitalt museum

Vy över Kungsängen med utsikt mot Domkyrkan och slottet, som det såg ut på 1940-talet. Källa: Uppsala stadsarkiv

Flygfoto o över Dragarbrunn och Kungsängen 1947. Domkyrkan ses bildens vänstra hörn. Källa: Digitalt museum.

Vy över industriområdet, Boländerna. från 1989. Källa: Digitalt museum.

Kulturhistorisk översikt

Historik och utveckling över tid

”Kulturlandskapet är ett resultat av människors verksamhet under lång tid. Genom den tekniska utvecklingen sker omvandlingen i dag så mycket snabbare - så snabbt att nya värden inte hinner ersätta de gamla. Att kunna uppleva kontinuiteten i dag i utvecklingen är ett värde i sig”

Boländerna

Boländerna, beläget i sydöstra Uppsala, planerades under 1930-talet och utgörs av industriområde. Redan 1859 etablerades Uppsala Kakelfabrik i området, följt av stadens renhållningsverk som anlades 1905. Boländerna blev en betydande knutpunkt för livsmedelsindustrin, där slakteri, charkuterifabrik, glassfabrik och bagerier lokaliserades. Utöver livsmedelssektorn fanns även verkstäder, tryckerier och bokbinderier samt den expanderande läkemedels- och kemiproducenten Pharmacia.

Genom åren har området präglats av industriell verksamhet vilket delvis fortsätter än idag. Järnvägen, med tillhörande lokstallar och bangårdar, har funnits i området under lång tid och har bidragit till att attrahera logistikföretag. En historisk karta från 1950-talet visar att större delen av det aktuella området omfattar samma byggnader som idag. Vissa byggnader har tillbyggt och andra rivits. Fastigheten Boländerna 22:8 har varit en del av järnvägsverksamheten, där lokstallarna som en gång fanns, nu är rivna.

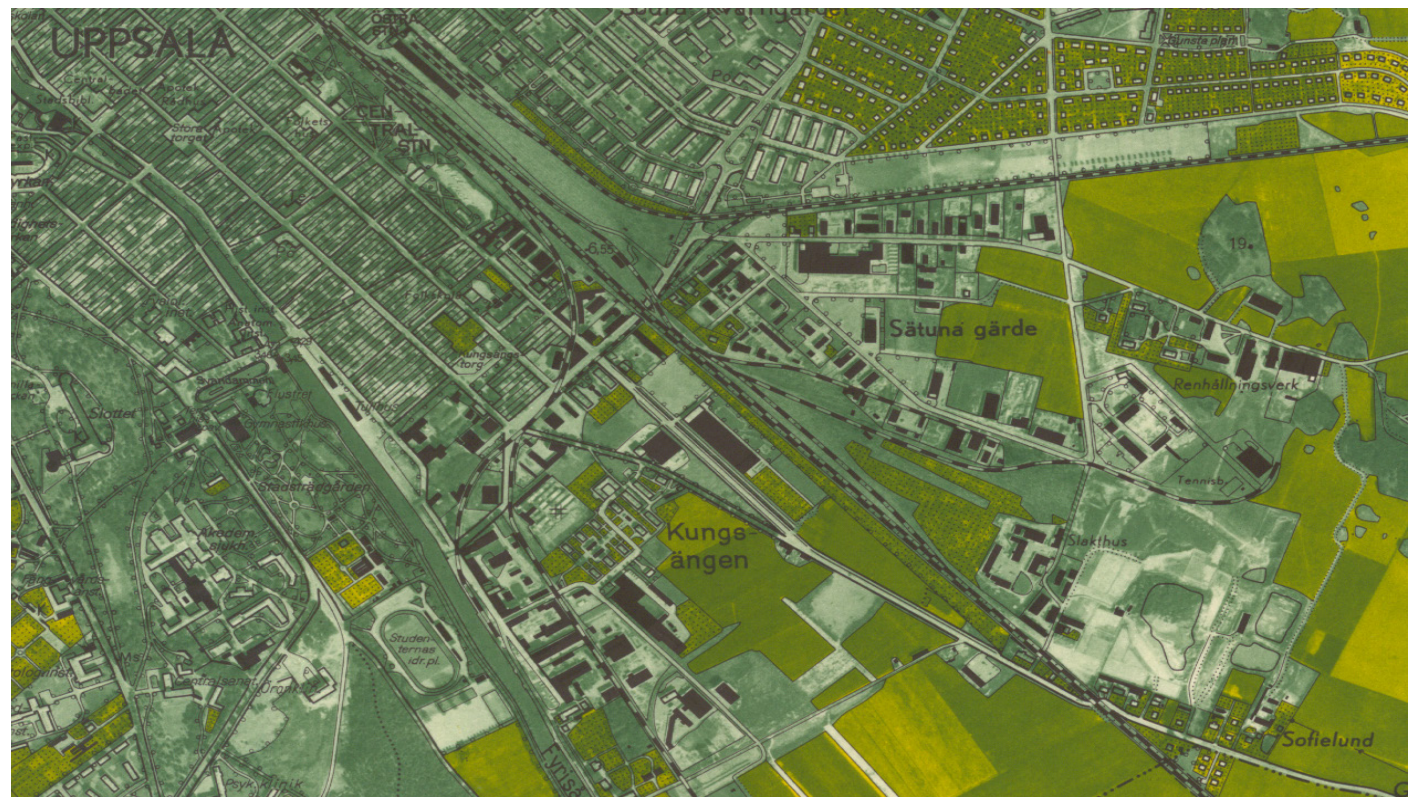
Kungsängen

Kungsängen är en stadsdel omfattande södra delen av Uppsala centrum öster om Fyrisån samt ängarna söder om den gamla stadsgränsen. Ån och dess möte med åsen vid åmynningen (Aros) är själva förutsättningen för Uppsalas uppkomst och en mycket viktig del i riksintresset i Uppsala stad.

I gammal tid utnyttjades vattnet i ån för många olika ändamål, tex för att vattna djuren och för bad och tvätt. Från ån hämtades vatten vid eldsvådor. Viss verksamhet förutsatte också tillgång till vatten, såsom stadens färgerier och garverier vilka låg placerade vid ån. Innan Uppsala fick järnväg hade också ån stor betydelse för transporter.

Kungsängen eller Islandet, det flacka området längs Fyrisån söder om staden, var ursprungligen ängs- och åkermark tillhörande den kungsgård som under medeltiden låg i den sydligaste utkanten av Uppsala. Först efter järnvägens tillkomst blev det fråga om någon egentlig utbyggnad i den södra delen av staden. I och med 1880 års stadsplan planlades området ända ner till nuvarande Kungsängsesplanaden. Området ökades på ytterligare i Lilienbergs plan från 1921 och var då avsatt för industriändamål på grund av de goda transportmöjligheterna som närheten till Fyrisån och järnvägen, med spår till hamnen, erbjöd. Företag som etablerades i stadsdelen var bland annat Tullgarns gjuteri och mekaniska verkstad (1899), Uppsala Ångqvarns AB - nuvarande Lantmännen Cerealia - (1874). Bebyggelsen bestod främst av hantverks- och industribyggnader. Den äldre bostadsbebyggelse som idag finns kvar i Kungsängen uppfördes i början på 1900-talet och var tidigare arbetarbostäder till Ångqvarnens anställda.

Den tidigare mångsidiga industrin har dock väsentligt reducerats idag. I slutet av 1980-talet kom det första förslaget på att försöka få fler boende till Kungsängen. Där föreslogs en successiv tidsrymd på trettio år. Planen vann laga kraft i augusti 2002. Stadsdelen Kungsängen består idag av södra delen av Uppsala centrum öster om Fyrisån samt ängarna söder om den gamla stadsgränsen där Sveriges Lantbruksuniversitet bedriver verksamhet.

Utsnitt ur ekonomiska karta. Bilden högst upp visar Ekonomiska kartan från 1964. Till höger ses Ekonomiska kartan från 1983. Kartorna ger en bra bild av hur området har utvecklats. Röd cirkel ger en bild av var den nya bron är tänkt att placeras.

Kort presentation av miljön

Dagens stadsbild

Planområdet för ny detaljplan är beläget i den sydöstra siktsektorn av Uppsalas stadssiluett.

Öster om Vimpelgatan består bebyggelsen i huvudsak av industrier och verksamheter som bilverkstäder, plåtslageri, lantbruksfastigheter och kontor samt järnvägens spårområde. Kvarteren i området är stora med breda gatorna som har plats för tunga transporter. Bebyggelsen är mestadels låg, huvudsakligen uppförd i en till två våningar för verkstäder och industri, samt med inslag av kontorshus uppförda i två till fyra våningar. Markbeläggningen mellan husen är mestadels hårdgjord, men det finns också inslag av träd, buskar och gräsplanterade ytor. Inslaget av bostäder är ännu marginellt och karaktären av industriområde kvarstår samtidigt som inslaget av handel har ökat alltsedan 1970-talets början, då flera stormarknader etablerades i området. Arkitekturen i området är av olika åldrar, skala, och funktion. Området ger ett brokigt intryck med många olika typer av fasadmaterial och arkitektoniskt uttryck. Funktion har varit viktigare än utformning och flera verksamheter omgärdas av stängsel. Johan Hanssons har haft sin verksamhet i området sedan 1960-talet. Byggnaden sticker ut i området med sina plåtfasader i grön kulör.

Utmed Kungsgatan finns en allé bestående av lövträd in mot Uppsala centrum. Allén är ett viktigt inslag i miljön liksom utsikten mot Domkyrkan och slottet som är viktiga karaktärsdrag/landmärken i Uppsala.

Om stadens förändringar

Väster om Kungsgatan pågår en successiv omvandling mot en mer stadsmässig karaktär. Efter avveckling av områdets industriella verksamhet har marken under åren efter millennieskiftet bebyggts med främst kontor

och bostäder i slutna kvarter. Den nya bebyggelsen skiljer sig från den befintliga med högre våningsantal. Flerfamiljshusen är uppförda i 6–7 våningar. Inom området planeras även för centrumverksamhet kontor och laboratorium. I området finns det flera grönytor mellan bebyggelsen. Enligt Uppsalas innerstadsstrategi betonas att industribyggnaderna med egna uttryck som är värdefullt bör sparas. Dessa bidrar till variation av bebyggelse, verksamheter och också stadsliv. Ett annat av stadens mål är att ny bebyggelse i Kungsängen ska utformas med höga arkitektoniska kvalitéer.

Kulturhistorisk Värdering

Uppsalas historia som industristad är obekant för de flesta. I dag ser vi staden som ett centrum för utbildning, vård och forskning, men under en stor del av 1900-talet fanns det flera skorstenar än kyrktorn i Uppsalas siluett.

Två industrigrenar förädlade lokala råvaror. Tegel, kakel och keramik tillverkades av traktens lera, medan mjöl, gryn och andra spannmålsprodukter gjordes av säd från Uppsalaslätten. Under 1950-talet sysselsatte industrin cirka 7000 personer, vilket motsvarade ungefär 40 procent av stadens yrkesverksamma. Verkstadsföretagen dominerade, därefter följde livsmedel, beklädnad och grafisk industri. Industripoken i Uppsala är förbi, men den har satt många spår.

Alla dessa fabriksbyggnader, och andra spår av industriernas verksamhet, berättar för oss om gångna tider och om Uppsalas historia. Industribyggnader av alla kategorier är utsatta för omvandlingstryck, vare sig de fortfarande är i bruk, är återanvända eller blivit överloppsbyggnader. 2003 gjordes en inventering och klassificering av Uppsalas industribyggnader (se bilaga med kulturhistorisk klassificeringskarta). Det finns inga utpekade byggnader i anslutning till ny detaljplan, men det finns utpekade miljöer i områdets närhet.

Boländerna 8:11

Fastigheten Boländerna 8:11, belägen på Bergsbrunnagatan 15, har ett utpekad kulturhistoriskt värde. AB Dalabagerier grundades i Borlänge 1951 och 1956 etablerade företaget sig i Uppsala. Anläggningen uppfördes efter ritningar av den kända arkitekten Björn Hedvall och karaktäriseras av rött fasadtegel och flackt sadeltak. Senare tillbyggnader har en modernistisk form, som utmärks genom rätvinkliga lådor med platt tak och fönsterband. Sammantaget består anläggningen

av låga och ganska anonyma industribyggnader. Det kulturhistoriska värdet är kopplat till arkitektur, byggteknik ursprunglighet och företagshistoria. Byggnaderna har också ett miljöskapande värde. Någon gång på 1970-80-talet köptes Dalabagaren av Skogaholms Bröd Nordens ledande bagerikoncern, med dotterbolag i Tyskland. Bageriverksamheten lades ner 2002. Numera används del av lokalerna för tentaskrivning och handelsbanken har kontor i huset. Sammantaget har stadsområdet mestadels byggnader uppförda under 1900-talet. Stor del av bebyggelsen är uppförd i måttlig skala med fasader i tegel, betong eller plåt. Fasadmateriäl och byggteknik skapar tydliga årsringar.

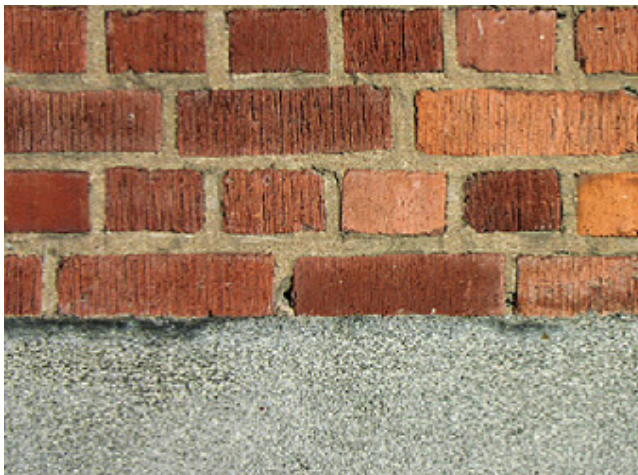
Boländernas värdebärande karaktärsdrag

- Låg skala
- Stora byggnadsvolymer
- Fasader av tegel, betong och plåt
- Tydliga årsringar
- Flacka tak

Riksintresset Uppsala stad [C40]

Relevanta uttryck

- Stadens siluett, kyrkan, slottet och Carolina Rediviva, som ses från infarterna och vägar som passerar staden. Byggnaderna är viktiga landmärken och en del av Uppsalas identitet.

Kungsängen 26:1 som det såg ut. Byggnaden är rivn och ersatt av flerbostadshus. Karaktäristiskt för utpekade byggnader i området vär den låga skalan. Den låga skalan är fortfarande ett viktigt karaktärsdrag. Källa: Uppsalas industribyggnader.

Boländerna 8:1 har tidstypisk arkitektur med rött tegel och flackt sadeltak. AB Dalabagerier senare Skogaholms. Kontorshuset ses på bilden nedan. Källa: Uppsala industrbyggnader. På den svartvita bilden ses Fyrisbullen. Källa: Uppsala Industriminnesförening.

Kungsgatan med utblick in mot staden. Allén är ett viktigt inslag i miljön

Väster om Kungsgatan ses flerbostadshus och i de lägre byggnaderna finns affärsverksamhet.

16 Vimpelgatan med utsikt mot öster. Wickströms Tryckeri och Johan Hanssons är några av de verksamheter som finns i området. Den gröna fasadkulören är synlig på lågt håll.

Skalan i området är relativt låg. Vid platsbesök var sikten dålig men en klar dag ser man Domkyrkan och slottet avtäckna sig i perferin.

Förslag till ny detaljplan

Ny vägbro

Syftet med detaljplanen är att ersätta dagens plankorsning vid Vimpelgatan med en bro över järnvägen i samband med att järnvägen mellan Stockholm och Uppsala byggs ut till fyra spår. Den nya gatan utformas som en förlängning av Kungsängsesplanaden från Kungsängen med en bro över järnvägen. I Boländerna ansluter bron till Sofielundsgatan. En ny cirkulationsplats avses att anläggas där Sofielundsgatan ansluter till Björkgatan.

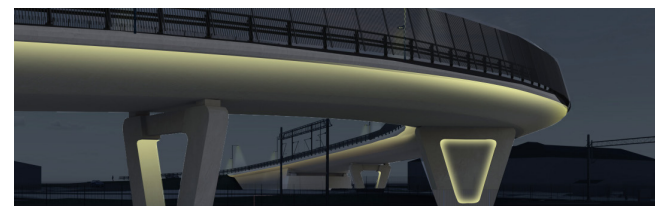
Bron skall utformas med ett körfält i vardera riktningen samt med en gång- och cykelbana. Den exakta dragningen över vilka fasligheter som kommer beröras för anläggningen av bron är inte fastställt. Troligen kommer vissa byggnader behöva rivas.

Från början var tanken att bygga en tunnel under järnvägen. Det visade sig vara omöjligt på grund av påverkan på grundvatten med risk för översvämning. En tunnel under järnvägen skulle hamna under grundvattennivån, vilket är olämpligt ur miljösynpunkt. Det fanns också förslag på att bygga en rak bro över spårområdet. Ett alternativ som inte var genomförbart på grund av lutningar. Bron skulle bli för bred.

Nuvarande gestaltungsforslag

På västra sidan om järnvägen ansluter den nya bron till befintlig korsning med Kungsgatan. Brorampen följer sedan Vimpelgatan innan den viker av i båge över järnvägen och landar med en ramp mot Björkgatan på östra sidan om järnvägen. På västra sidan av befintligt läge för Vimpelgatan planeras en vändplats i anslutning till den nya passagen. Den nya bron är tänkt att ges en bågform och uppföras i betong med rektangulära brostöd. Brostöden utförs med skugglist och med rektangulära öppningar. Enligt förslag kommer bron att utformas som en horisontell båge. För att möjliggöra för framtida underhåll ska den fria höjden mellan brons undersida

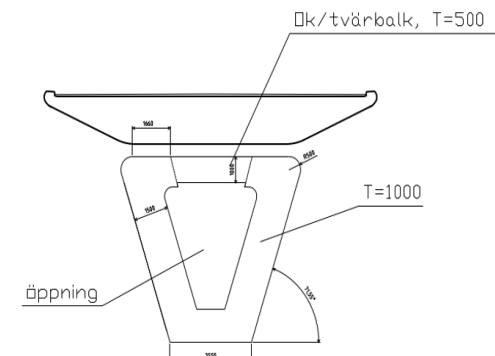
och rälsöverkant vara 6,7 meter. I plan består bron av två raksträckor som binds samman av en 90-graders kurva. Enligt förslag kommer bron att få belysning och vidare behöver bron utrustas med lutande suicidsskydd.

Förslag på ny betongbro som placeras ovan järnvägsspåren och förses med belysning.

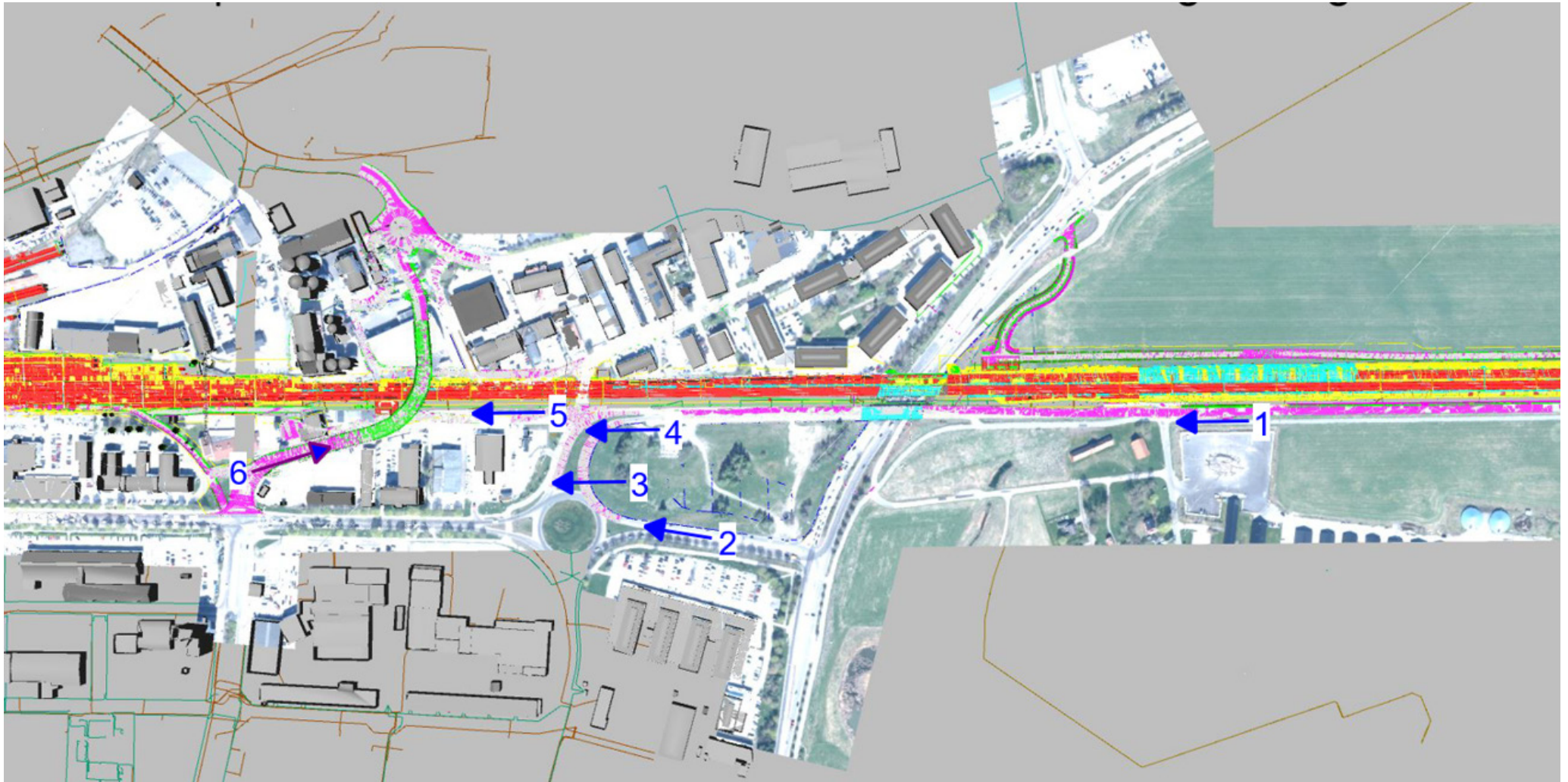
Visualisering av placering av belysningsstolpar, broräcken, och Suicidsskydd på bron.

Brostöd utformas med skugglist och med rektangulära öppningar.

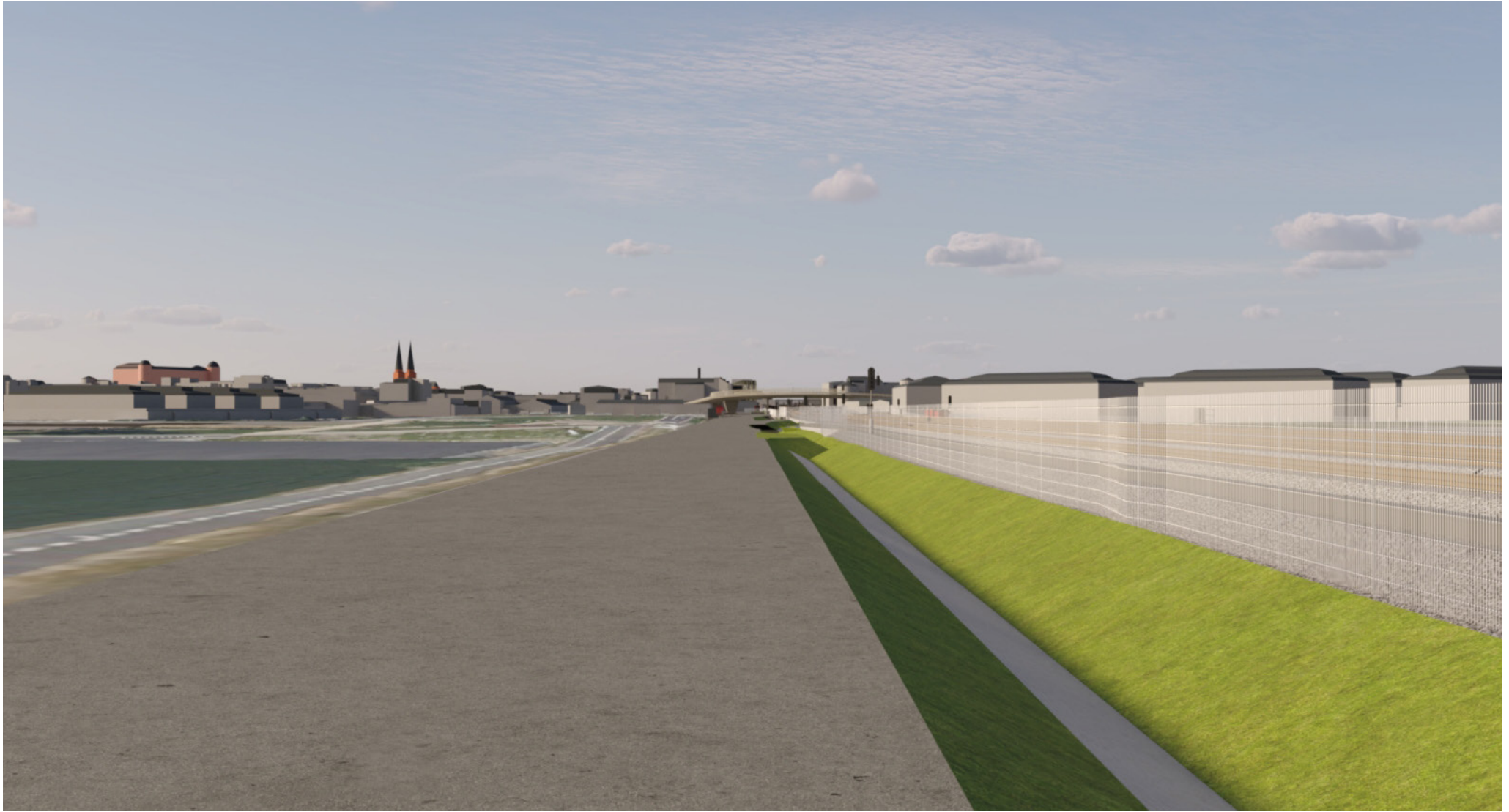
7

Fotomontage, vyer och siktlinjer

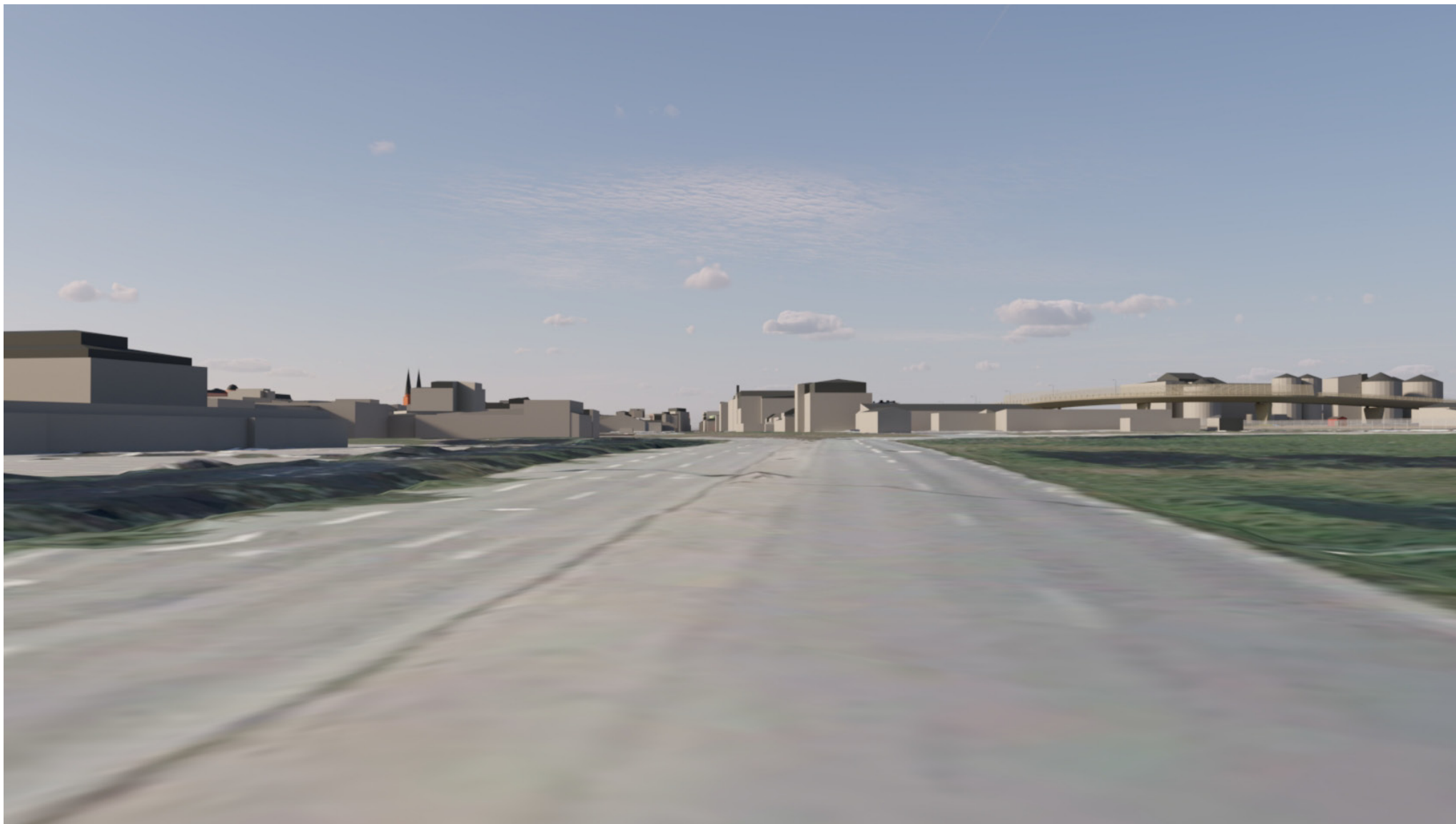
Vy 1- 6

Framtagna vypunkter redovisas av blå siffror. Den neongröna sträckningen visar brons tänkta placering över spårområdet. Röda och gula linjer visar befintlig och utökat spårområde. Totalt presenteras 5 Vyer med utsikt in mot staden. Vy 6 visar bro med belysning och skyddsräcke.

Vy 1

Utblick in mot Uppsala från Kuggebrovägen. Härifrån ses stadens siluett med Domkyrkan och slottet i perferin. i bildens mitt framträder förslag på ny betongbro över järnvägen. Från denna vy upplevs bron vara underordnad bebyggelsen. Ny bro hamnar i blickfånget för den som färdas i bil in mot staden, men tävlar inte med Uppsalas kända landmärken.

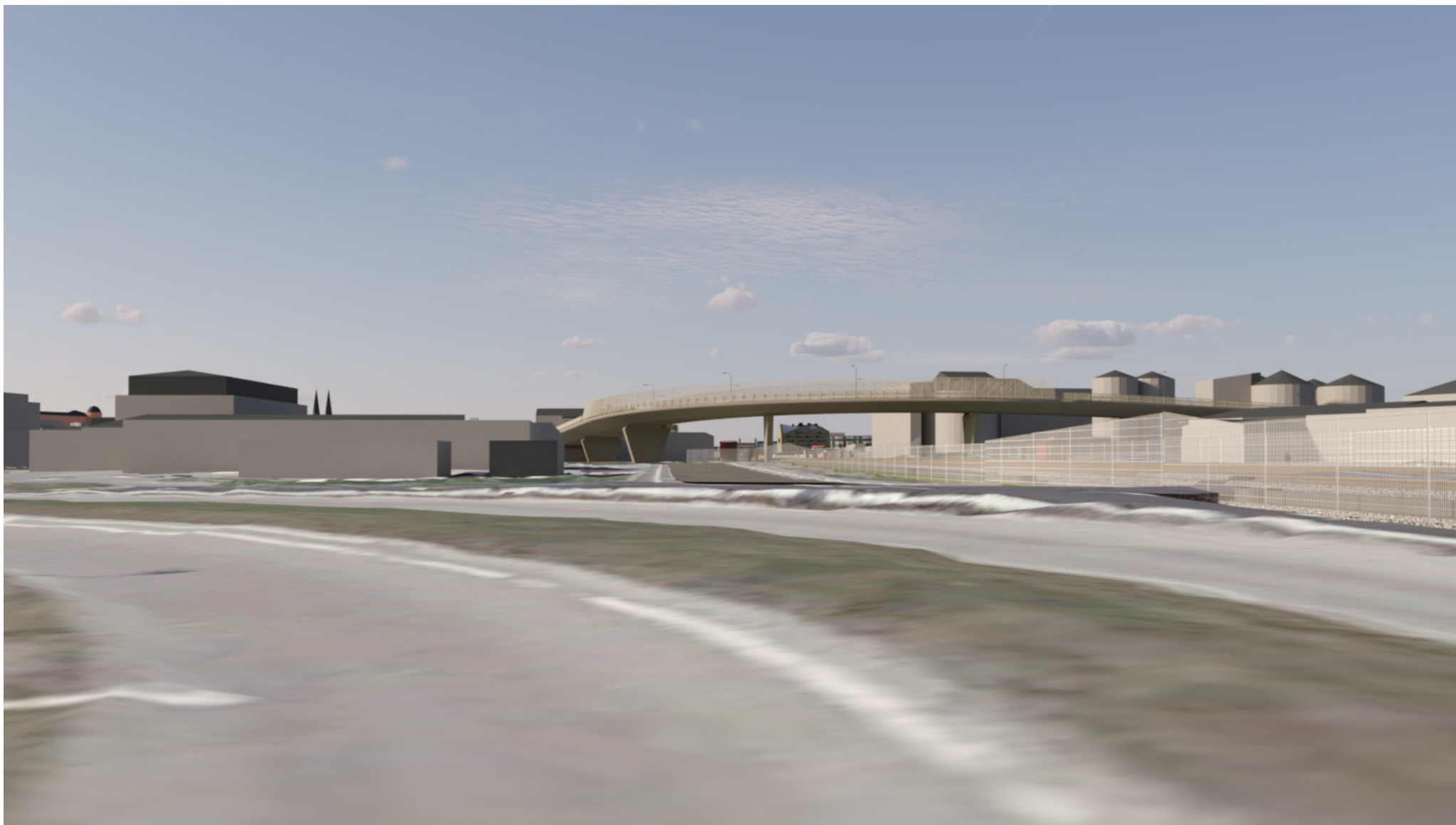
Vy 2

Utblick in mot Uppsala från Kungsgatan i söder. Härifrån anses stadens siluett med Domkyrkan och slottet i periferin. Förslag på ny betongbro över järnvägen, ses till höger i bild. Från denna vy upplevs bron till viss del vara överordnad bebyggelsen. Bron fångar betraktarens blick. Visuellt upptar bron en stor del av Boländernas industriområde. Med skyddsräcken blir bron ett nytt inslag i stadsmiljön.

Vy 3

Utblick in mot Uppsala . Härifrån ses stadens siluett med Domkyrkan i perferin till vänster i bild. Förslag på ny betongbro över järnvägen, ses till höger i bild. Från denna vy upplevs bron vara överordnad bebyggelsen. Betongbron dominerar i stadsbilden. Visuellt blir bron en helt ny siluett i stadsbilden. Ett nytt inslag i betong.

Vy 4

Utblick in mot staden. från Kungsgatan nära den befintliga plankorsningen för Vimpelgatan. Härifrån ses stadens siluett med Domkyrkan och en liten del av slottet. Förslag på ny betongbro över järnvägen, ses till höger i bild. Från denna vy dominerar betongbron. Bron framstår som ett nytt och främmande inslag i stadsbilden.

Vy 5

Vy från den befintlig Vimpelgatan. Utblick mot betongbron placerad över järnvägsspåren. Höjden på bron tävlar med Domkyrkans torn. Härifrån blir bron en dominerande siluett i stadsbilden. Ett främmande och nytt inslag som påverkar stadsbilden negativt.

Vy 6

Utblick över ny betongbro, med förslag på snedställda skyddsräcken och belysningsarmatur.

8

Fotomontage, vyer och siktlinjer

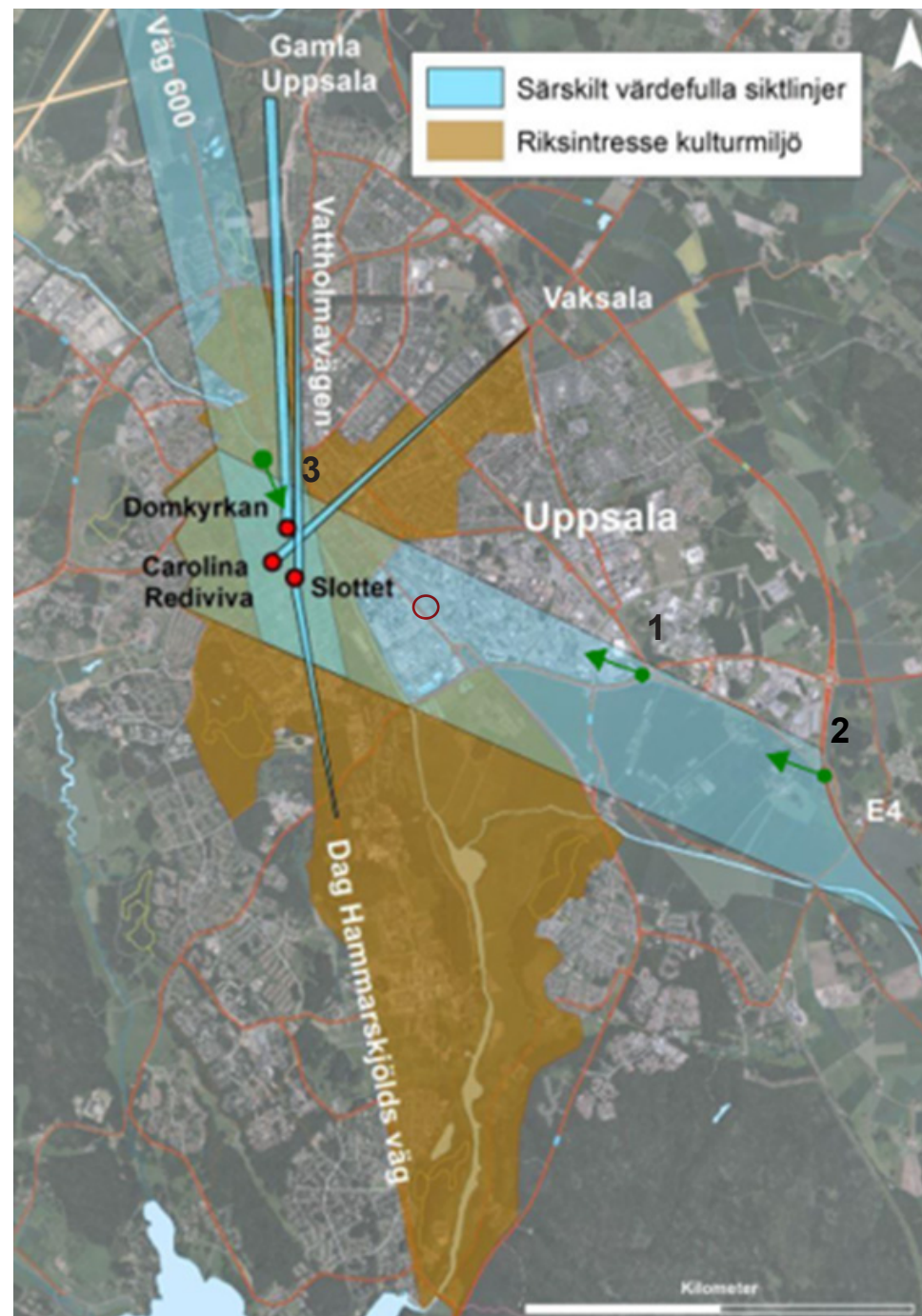
Riksintressets viktiga siktlinjer

I kommande avsnitt visas ytterligare tre fotomontage. Kapitlet är tänkt att visa ny vägbro i förhållande till viktiga siktlinjer av betydelse för riksintresset. Gröna pilar visar vypunkter för framtagna fotomontage. För varje vy har det gjorts två olika fotomontage. Ett montage med befintliga trädridåer och ett fotomontage utan växtlighet. Tanken är att visa hur det ser ut sommartid med gröna trädridåer som möjligen begränsar sikten in mot Uppsalas landmärken och vintertid då det endast är byggnader som begränsar siktlinjerna in mot stadens landmärken. Röd cirkel på kartan visar ungefärlig tänkt placering av ny betongbro.

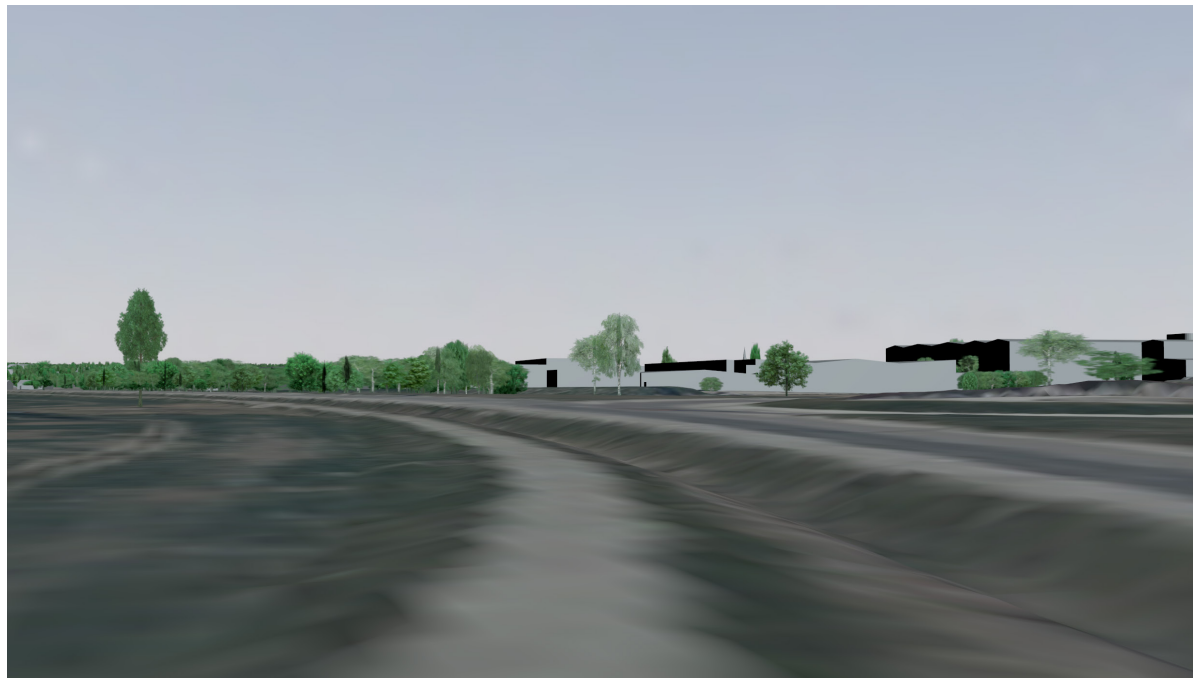
Vy 1: Grön pil vid cirkulation i Boländerna

Vy 2: Grön pil vid E4

Vy 3: Grön pil nordväst om bron

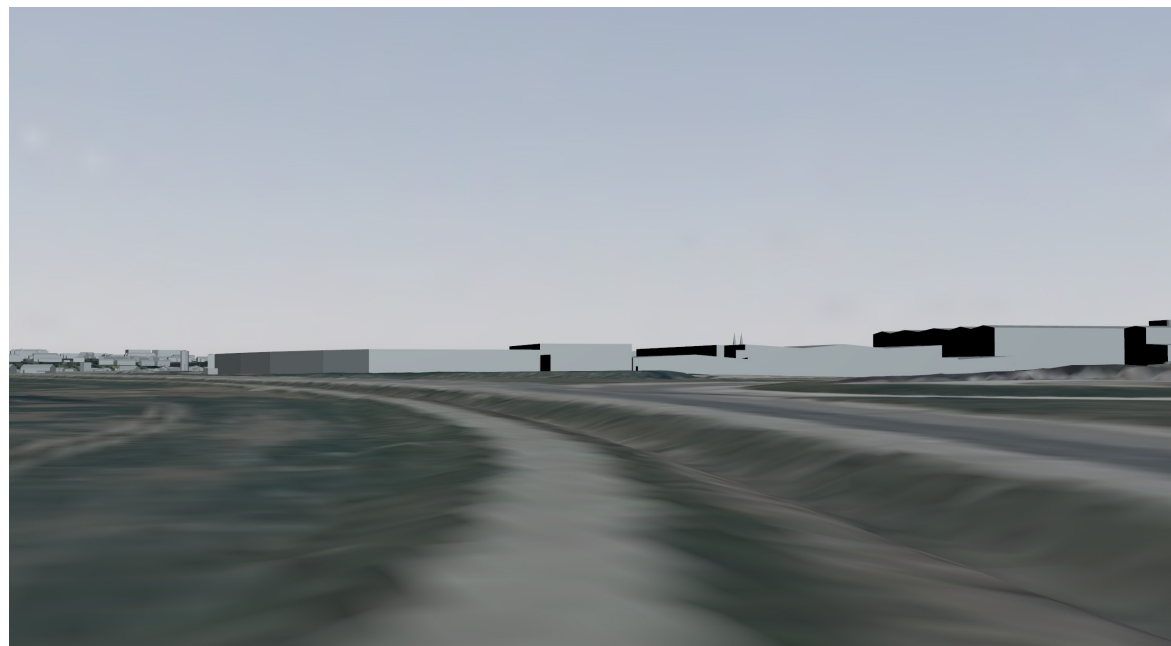
Vy 1, sommartid

Utblick in mot staden vid cirkulation i Boländerna. Härifrån kan man ana stadens siluett, Uppsala Domkyrka.

Ny vägbro kommer inte att kunna ses från denna vy.

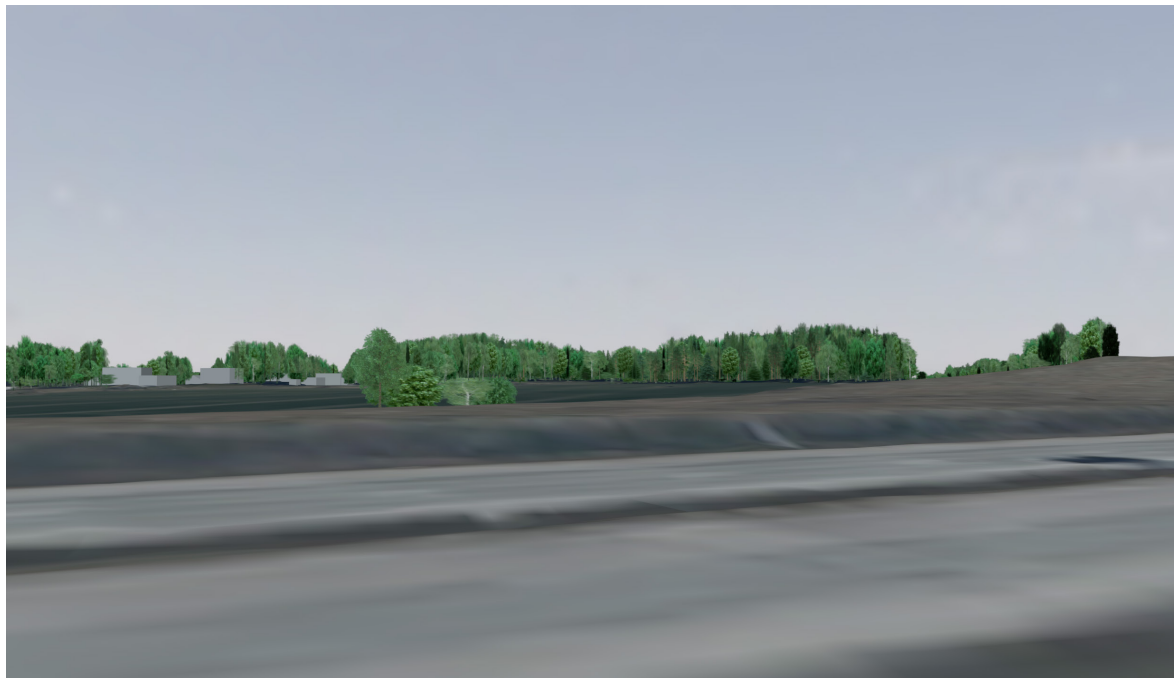
Vy 1, vintertid

Utblick in mot staden vid cirkulation i Boländerna. Härifrån kan man ana stadens siluett med Uppsala Domkyrka.

Ny vägbro kommer inte att kunna ses från denna vy.

Vy 2, sommartid

Utblick in mot staden sett från E4:an.

Från denna vy ses endast trädridån under sommarhalvåret. Varken landmärken eller ny bro kommer att kunna ses från denna vy.

Vy 2, vintertid

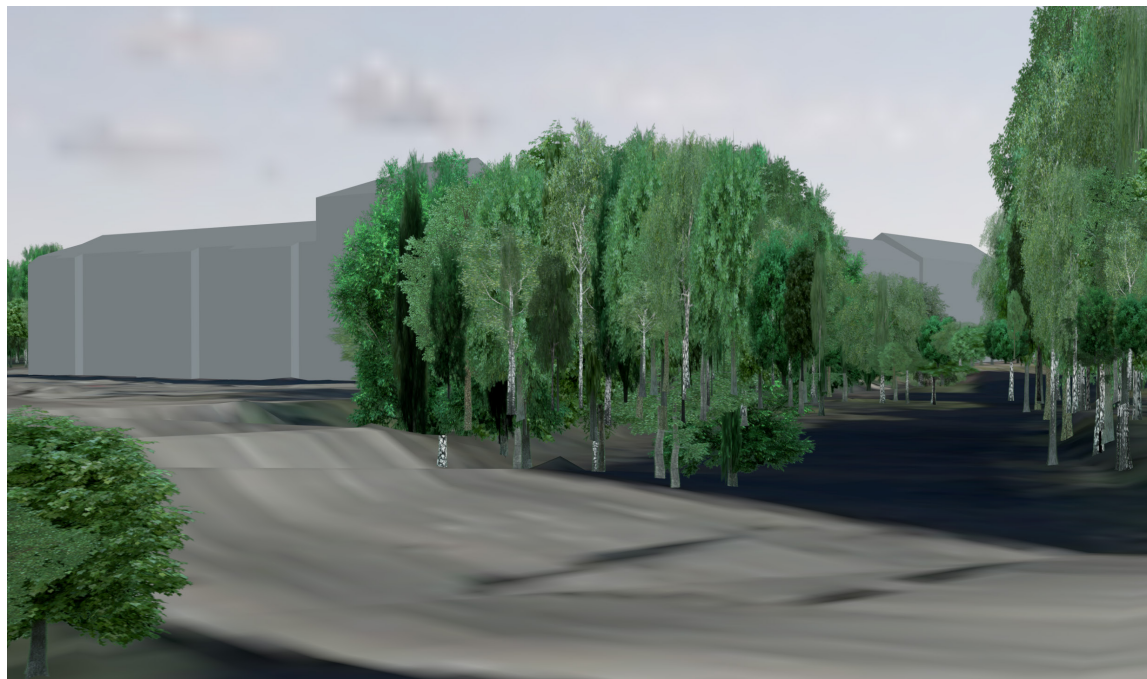

Utblick in mot staden sett från E4:an.

Från denna vy kan man möjligen skönja kyrktornen vintertid.

Ny betongbro kommer inte att kunna ses från denna vy.

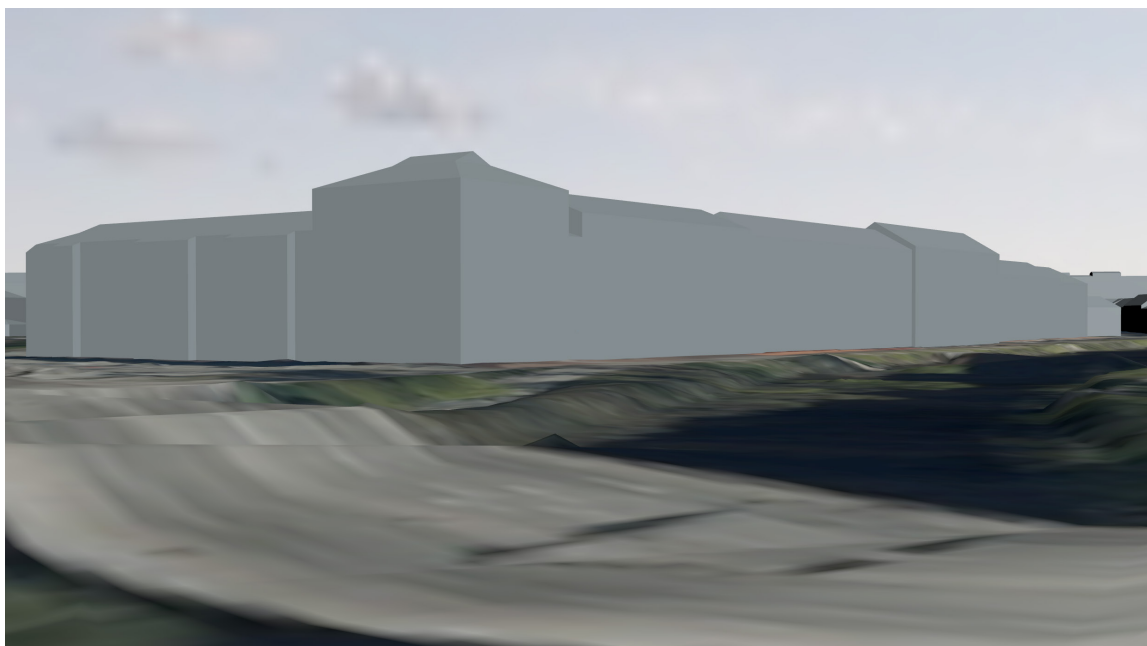
Vy 3

*Sommarhalvåret skymmer trädridån
bebyggelsen nordväst om bron.*

*Härifrån ses inga landmärken. Ny
betongbro kommer inte att ses från
denna vy.*

Vy 3

*Bebyggelsen skymmer utsikten nordväst
om bron.*

*Härifrån kommer ny betongbro inte att
kunna ses.*

Bedömningsgrunder MKB Sweco - Kulturmiljö

Påverkan/Konsekvenser	Beskrivning
Stor negativ	Området tas helt i anspråk Kulturhistoriska strukturer och samband bryts helt. De vetenskapliga värdena, upplevelsevärdena/pedagogiska värdena försvinner helt.
Måttlig negativ	Delar av kulturmiljön påverkas så att de vetenskapliga värdena, upplevelsevärdena och/eller pedagogiska värdena försvinner. Kulturhistoriska strukturer och samband försvagas och blir mindre tydliga. De vetenskapliga värdena, upplevelsevärdena/pedagogiska värdena försvagas påtagligt.
Små/liten negativ	Enstaka delar, tas bort/påverkas, men kulturmiljön som helhet påverkas inte påtagligt. Strukturer och samband kan uppfattas även fortsättningsvis. Delar av kulturmiljön påverkas, men ingen värdekärna skadas. De vetenskapliga värdena, upplevelsevärdena/pedagogiska värdena bibehålls i stor utsträckning.
Ingen/obetydande	inga/enstaka lämningar, företrädesvis övriga kulturhistoriska lämningar, tas bort/påverkas. Ingen bestående påverkan på kulturmiljöns upplevelsevärde eller pedagogiska värden.
Liten positiv	Kulturhistoriska strukturer och samband förstärks något. Upplevelsevärdena och/eller pedagogiska värdena ökar, men i liten utsträckning.
Måttlig positiv	Kulturhistoriska strukturer och samband förstärks påtagligt. Upplevelsevärdena/pedagogiska värdena ökar påtagligt.
Stor positiv	Kulturhistoriska strukturer och samband förstärks i stor utsträckning. Upplevelsevärdena/pedagogiska värdena ökar i hög grad.

Bedömningsmatris MKB Sweco, konsekvenser

	Litet värde/känslighet	Måttligt värde/känslighet	Högt värde/känslighet	Mycket högt värde/känslighet
Stor negativ effekt	Små – måttliga konsekvenser	Måttliga konsekvenser	Stora konsekvenser	Mycket stora konsekvenser
Måttlig negativ effekt	Små konsekvenser	Små – måttliga konsekvenser	Måttliga konsekvenser	Stora konsekvenser
Liten negativ effekt	Obetydliga konsekvenser	Små konsekvenser	Små – måttliga konsekvenser	Måttliga konsekvenser
Ingen/obetydlig effekt	Obetydliga eller oförändrade konsekvenser			
Liten positiv effekt	Obetydliga konsekvenser	Små konsekvenser	Små – måttliga konsekvenser	Måttliga konsekvenser
Måttlig positiv effekt	Små konsekvenser	Små – måttliga konsekvenser	Måttliga konsekvenser	Stora konsekvenser
Stor positiv effekt	Små – måttliga konsekvenser	Måttliga konsekvenser	Stora konsekvenser	Mycket stora konsekvenser

Riksantikvarieämbetets kriterier för känslighetsbedömning.

1. Värdena är knutna till uttryck för en avgränsad period, kan vara känslig för dominerande nutida tillägg.
2. Landskapet är präglad av och värdena är knutna till utveckling av en viss verksamhet eller aktivitet över tid, kan vara känsliga för tillägg som saknar samband med verksamheten eller aktiviteten.
3. Uttrycken återspeglar olika tiders kontinuerligt nyttjande av en viss plats, kan vara känsliga för tillägg som förändrar eller bryter mot platsens specifika förutsättningar och egenskaper.

Rekommendationer för planarbete

Dagens syn på kulturmiljö

De senaste decennierna har ett vidgat perspektiv på kulturarv vuxit fram, där kulturarvets betydelse för människor står i centrum. Kulturarvet ses därmed som en självklar del i samhällsutvecklingen och som en förutsättning för hållbar utveckling. Det innebär ett förhållningsätt där bevarande och utveckling inte står i motsats till varandra, utan ses som integrerade delar i samhällsutvecklingen och som en förutsättning för hållbar utveckling. Med andra ord handlar det om en balans mellan bevarande och förnyelse, det vill säga, att inte bara bevara och skydda utan även utveckla, förädla, lägga till och nyskapa värden.

För att uppfylla lagstiftningens krav är det viktigt att ha kunskap om kulturmiljön och dess värden. Kommunen behöver veta vilka värden som finns och hur de bör hanteras för att inte gå förlorade när ändringar ska göras i en värdefull kulturmiljö. Exempelvis måste, för att undvika en förvanskning, bärande karaktärsdrag, egenskaper och särarter identifieras och pekas ut.

lakttagelser & rekommendationer

Uppsala har en låg topografi där slätten, åsen och ån haft en stor betydelse för stadens placering och utveckling. Domkyrkan, slottet och universitetsbiblioteket Carolina Rediviva är stadens mest framträdande byggnader. Deras höga läge i förhållande till den omgivande slätten, tillsammans med unika verksamheter och höga arkitektoniska kvalitet, gör dem till viktiga landmärken som bidrar till Uppsalas identitet. Tillsammans formar de den karakteristiska siluetten av Uppsala, vilket är ett uttryck för riksintresset Uppsala stad.

Råd och riktlinjer

- Ny vägbro bör ej påverka riksintresset för siktlinjen över Uppsalas siluett
- Ny bro bör ej vara högre än befintliga byggnadshöjder
- Ny bro bör ges ett modernt och arkitektoniskt uttryck, hög arkitektonisk kvalitet
- Ny bro bör ges en smäcker utformning avseende brostöd/pelare
- Avskärmning bör utformas med större genomsiktighet
- Fler förslag på utformning av bron bör tas fram
- Förslag på infärgning av bron, alternativ inklädnad eller belysning.

Inspirationsbilder

Johanneshovsbron i Stockholm. Bilden till höger visar inklädnad med trä. Bro i Nederländerna

Utblick mot en bågformad betongbro med smäckra brostöd.

Guldbron i Stockholm sedd från öster.

Utblick mot stadshuset i stockholm. Broräcket är genomsiktligt vilket bidrar till att betraktaren kan uppleva stadens landmärken trots att skyddsåtgärder vidtagits.

Årsta bron i Stockholm. Betongbron har givits en röd kulör.

Avslutande diskussion och konsekvensanalys

Påverkan och konsekvenser

Planområdet för ny detaljplan som möjliggör ny plankorsning med bro är beläget i den sydöstra siktsektorn av Uppsalas stadssiluett. Eftersom detta område ligger i en siktsektor från sydost, är det avgörande att den planskilda korsningen inte domineras eller blir ett blickfång för dem som anländer till innerstaden.

Uppsala stad är huvudsakligen omgiven av vidsträckt och uppodlade slätter. Domkyrkan, slottet och universitetsbiblioteket Carolina Rediviva är stadens mest framträdande byggnader. Deras höga läge i förhållande till den omgivande slätten, tillsammans med unika verksamheter och hög arkitektonisk kvalitet, gör dem till viktiga landmärken som bidrar till Uppsalas identitet. Tillsammans formar de den karakteristiska siluetten av Uppsala, vilket är ett utmärkande drag för riksintresset Uppsala stad.

Enligt Uppsalas översiktsplan kommer utvecklingen i Kungsängen och främre Boländerna i riktning mot tät innerstad gör att dessa stadsdelar behöver ges ökad framkomlighet. En planskild korsning skulle förbinda Kungsängen och Boländerna och underlätta prioriteringen av kollektivtrafikens framkomlighet i delar av innerstaden. I ett inledande skede utreddes ett tunnelalternativ, vilket innebär att en ny väg med tillhörande gång- och cykelbanor skulle placeras under järnvägen. Förslaget med tunnel visade sig inte vara genomförbart på grund av miljöpåverkan. En rak bro över spårområdet visade sig också vara svårt att genomföra. Ur kulturmiljösynpunkt hade förslaget med tunnel under järnvägen varit det bästa alternativet, då det inte påverkar siktlinjer och stadsbild.

Området öster om Kungsgatan består av stora kvarter. Bebyggelsen är mestadels låg, huvudsakligen uppförd i en till två våningar för verkstäder och industri, samt

med inslag av kontorshus uppförda i två till fyra våningar. Markbeläggningen mellan husen är mestadels hårdgjord, men det finns också inslag av träd, buskar och gräsplanterade ytor. Stadsområdet har mestadels byggnader uppförda under 1900-talet. Områdets värdebärande karaktärsdrag är knutet till måttlig skala med fasader i tegel, betong eller plåt. Fasadmateriell och byggteknik skapar tydliga årsringar som berättar om områdets utveckling.

Nuvarande förslag på bågformad betongbro med massiva rektangulära brostöd blir ett nytt inslag i miljön. Framtagna vyer (fotomontage 1 och 2) visar att föreslagen bro kommer att dominera i den annars så låga skalan. Illustrationerna visar att bron hamnar i blickfånget för den som anländer in mot staden. En stor betongbro blir ett främmande inslag som påverkar stadsbilden negativt. Delar av kulturmiljön i form av upplevelsevärden och pedagogiska värden försvagas och blir inte lika tydliga.

Ett av stadens mål är att ny bebyggelse i Kungsängen ska utformas med höga arkitektoniska kvalitéer, vilket är positivt ur kulturmiljösynpunkt. Enligt senare tids förhållningsätt avseende kulturmiljö skall bevarande och utveckling inte stå i motsats till varandra. Med andra ord handlar det om en balans mellan bevarande och förnyelse, det vill säga, att inte bara bevara och skydda utan även utveckla, förädla, lägga till och nyskapa värden. Möjligen kan en bro utformad med hög verkshöjd bli ett nytt och positivt inslag i stadsbilden.

En hög betongbro kommer att påverka stadsbilden eftersom bron hamnar i direkt siktlinje för den som anländer in mot staden. Nuvarande förslag dominerar och upplevs vara högre än byggnaderna i området. Om hushöjder och siktlinjer respekteras behöver

konsekvenserna sett ur kulturmiljösynpunkt inte bli så stora. En bågformad bro är möjlig ur kulturmiljösynpunkt förutsatt att bron ges ett tilltalande formspråk som underordnar sig och inte tävlar med arkitekturen i området och med Domkyrkans siluett. Brostöd bör utformas smäckrare i form av pelare och brons undersida kan med fördel kläs in med ett annat material. I PM *Utredda alternativ- Vimpelgatans planskilda passage* finns inspirationsbilder som visar på möjligheter (se bildbilaga). Förutsatt att förslaget modifieras avseende gestaltning och höjd bedöms konsekvenserna ur kulturmiljösynpunkt som måttligt negativa.

I kapitel åtta redovisas ytterligare tre fotomontage. Dessa tillkom i ett senare skede (april 2025). Fotomontagen har tagits fram eftersom högre byggnadsverk inom riksintressets siktlinjer kan påverka stadens siluett. Från dessa vyer kan konstateras att ny betongbro inte kommer att kunna ses på långt avstånd. Konsekvenserna från dessa vyer bedöms som obetydande. Från dessa vyer kommer ny betongbro inte att ge någon bestående påverkan på kulturmiljöns upplevelsevärde eller pedagogiska värden.

Sammantaget

Utifrån vypunkter och fotomontage bedöms ny betongbro innebära *måttligt negativa konsekvenser* sett ur kulturmiljösynpunkt.

Källor

Trafikverket, PM Utredda alternativ -Vimpelgatans planskilda passage, Fyra spår Uppsala, Dokumentdatum 2024-11-25

Inriktningsbeslut för projekt planskildhet Vimpelgatan, Fyra spår Uppsala 2024-05-17

Illustrationer med förslag på brolösningar, Sweco (inspirationsbilder)

Gestaltning Vimpelgatan vägbro, Sweco 2024-09-06

Uppsala översiktsplan 2016

Uppsalas innerstadsstrategi, Stadsliv i mänsklig skala, 2016

Uppsala översiktsplan 2016

Gällande detaljplaner

Historiska kartor, lantmäteriet

Digitalt museum

Uppsala stadsarkiv

Industriminnesföreningen

Uppsala stad C 40 A, Riksintresse för kulturmiljövården, Fördjupat kunskapsunderlag, 2014

Uppsala industribyggnader, Kulturhistorisk värdering 2003

RAÄ, Plattform Kulturhistorisk värdering och urval, 2015

RAÄ, Handbok för riksintressen, 2014

Bildbilaga

Inspiration från Zwolle bro i Nederländerna

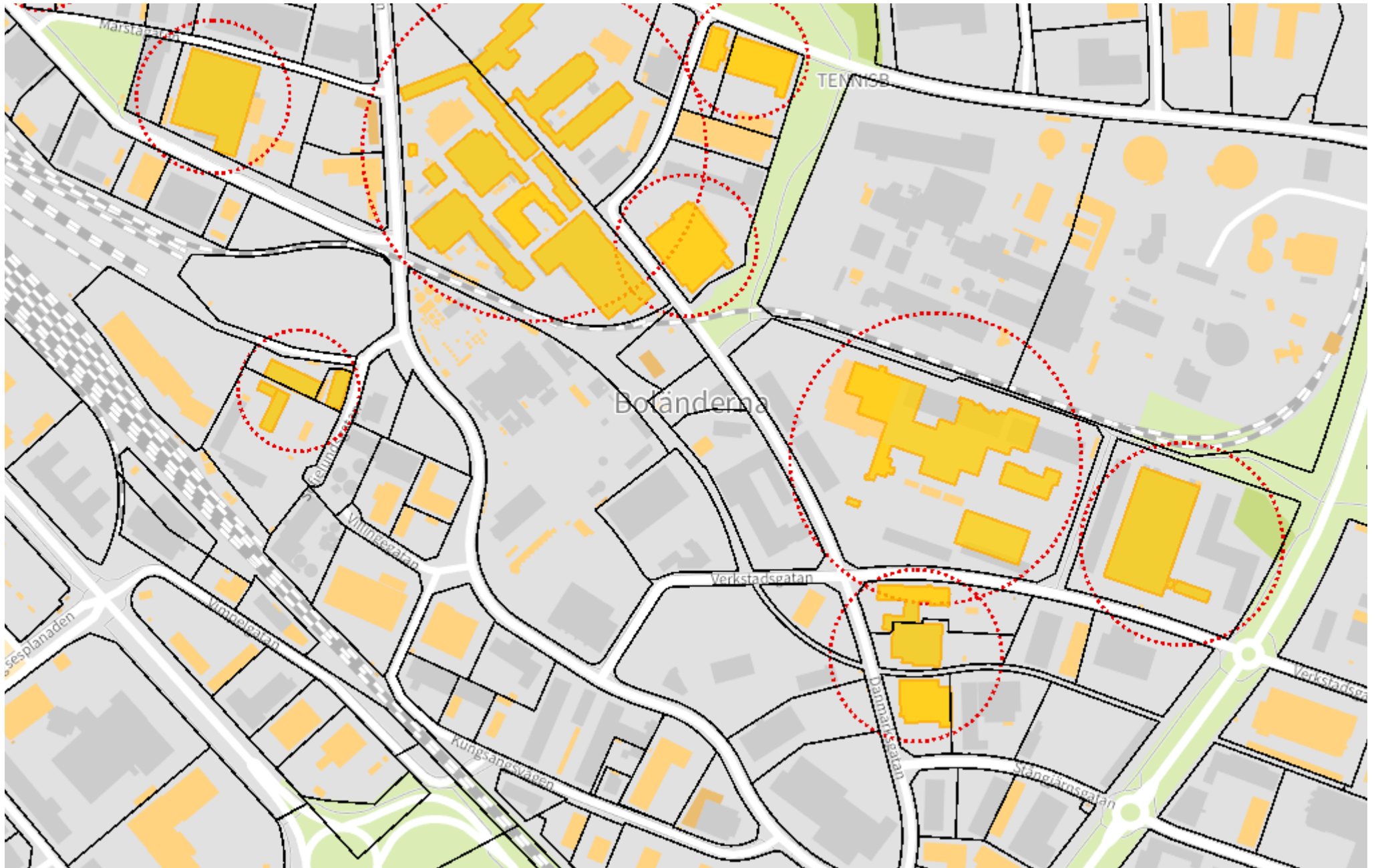
Fredriksdalsbron i Stockholm

Zwolle bro i Nederländerna

Motala bron

Uppsalas kulturhistoriska klassificeringskarta visar att det inte finns någon utpekad kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i anslutning till ny detaljplan. Röda cirklar visar utpekade bebyggelsemiljöer.

Kontaktuppgifter
Sweco Sverige AB
www.sweco.se

Christina Andersson
Bebyggelseantikvarie
Tel: +46 76 851 41 484
Mejl: Christina.andersson2@sweco.se

Sara Jacobsson
Bebyggelseantikvarie
Tel: +46 72 382 77 52
Mejl: sara.jacobsson@sweco.se

Natalie Revuelta Ekström
Bebyggelseantikvarie
Mobil + 46 70 5956 042
natalie.revueltaekstrom@sweco.se